

Ceviz Ağacı

**Kuru kafa,
koydum rafa. Yemesi tatlı,
maymun suratlı. Bilin bakalım bu nedir?
Hepinizin yanıtını duyar gibiyiz: Ceviz, ceviz...
Peki, ceviz ağacının meyvesi hakkında
bilgilenmeye ne dersiniz? Yanıtınız
evetse, okumayı sürdürün.
Dalın üstündeki bu kilitli
sandığı tanıyın.**

Su kenarlarında ya da nemli bölgelerde sıkça karşılaştığımız ağaçlardan biri de cevizdir. 25-30 metre kadar boylanabilen ceviz ağacı, dağlık bölgeleri, yamaçları, tepeleri pek sever. Öyle ki, ceviz ağacı 1000 metrelik yükseltilerde en iyi gelişir. Ancak, ülkemizin bitki örtüsüne baktığımızda, hemen her yükseltide ceviz

ağaçlarına rastlayabiliriz; örneğin, Siirt'te 800 metrede, Bitlis'te ve daha güneyde Fırat Vadisi'nde 700 metrede, kendiliğinden yetişmiş ceviz ağaçlarını görebiliriz. Bundan başka, vadilerde topluluklar halinde, kendiliğinden gelişmiş çınar ağaçlarının arasında, ceviz ağaçlarına da rastlayabiliriz.

Ceviz ağaçlarının en bol bulunduğu bir yöremiz de Van'ın Bahçesaray ilçesidir. Bahçesaray'da, yakın bir zamana değin ceviz ağaçları kesile kesile, neredeyse görünmez olmuştu; ancak neyse ki son yıllarda yapılan çalışmalarla beldeye binlerce ceviz fidanı dikildi ve dikilmeye de devam ediliyor.

Anlaşılabacağı gibi ceviz ağacı Anadolu'nun her yerinde, üstelik kendiliğinden gelişebilen bir ağaç. Kendiliğinden gelişmesinense kemirici hayvanlar, özellikle de fareler, sincaplar ve kargalar neden oluyor. Nasıl mı? Kış için yedek besin olarak ceviz ağacının meyvesini değişik yerlere saklayan bu kemiriciler ve kargalar, daha sonra bu meyveleri sakladıkları yerleri unutuyorlar; böylelikle de ceviz fidanları boy vermeye başlıyor.

Ceviz ağacının 40 kadar türü bulunuyor. Anadolu'da yaygın olarak bulunan ve dünyaca tanınan, Anadolu cevizi olarak adlandırılan türü *Juglans regia*. Bu ceviz ağacı, adi ceviz, İngiliz cevizi ya da İran cevizi gibi adlarla da anılıyor. Bunun dışında bilinen, belli başlı başka ceviz türleri de var. Örneğin, yağlı ceviz (*J. cinerca*), Japon cevizi (*J. cordiformis*), Mançurya cevizi (*J. mandshurica*), kara ceviz (*J. nigra*), kaya cevizi (*J. rupestris*) gibi.

Ceviz ağacının bitkisel özelliklerine gelince. Bunun için, kök, gövde, yaprak, çiçek ve meyve gibi yapılara bir göz atalım.

Kökleriyle toprağa tutunup, oradan gelişmesi ve büyümesi için gerekli olan besin maddelerini alan ceviz ağacının kökleri acaba nasıl bir yapıdadır? Örneğin, kök sistemi saçaklı bir yapıda mı, yoksa

kazık kök sistemine mi sahip? Ceviz ağacının, derinlere uzanan, kuvvetli bir kazık kökü var. Köklerin topraktan aldığı suyu ve besin maddelerini dallara ve yapraklara ileten gövdesi de çok sağlam bir yapıdadır. Beslenme ve gelişme için gerekli olan organik maddelerin üretildiği yapraklarda düz ve büyük bir görünümündedir. Yaprak sapları kısadır ve her bir dal üzerinde daima tek sayıda yaprak

bulunur. Örneğin, bir dal üzerindeki yaprak sayısı 12 ya da 14 olmuyor da, 13 oluyor. Ceviz ağacının yapraklarının kendine özgü, hoş bir kokusu var. Ancak, bizlerin çok hoş bulduğu bu kokudan, çoğu böcek hiç hoşlanmaz ve bu nedenle ceviz ağacına yaklaşmak istemezler. Bunun tersine, birçok mantar ve böcek türü de, ceviz ağacında yaşayarak, ciddi zararlar verir.

Ceviz ağacının çiçekleri tek cinsli ve bir evciklidir. Bu, şu anlama gelir: Erkek ve dişi çiçekler aynı ceviz ağacının ayrı ayrı dallarında bulunmaktadır. Şöyle de

Kemiriciler, kışın beslenmelerine destek olsun diye ceviz ağacının meyvesini değişik yerlere saklarlar.

söyleyebiliriz: Erkek ve dişi organlar tek bir çiçek üzerinde, birlikte bulunmazlar. Her biri ayrı bir çiçekte bulunur. Bunlara erkek ve dişi çiçekler denir.

Erkek çiçekler, bir önceki yılda gelişen dallar üzerinde oluşur. Bu çiçekler ilkbaharda gelişirler ve önce gri, sonra yeşil renkte olurlar. Ceviz ağacının erkek çiçekleri, sarkık başak, kedicik, püskül ya da tırtıl gibi adlarla anılır. Erkek çiçekler olgunlaştığında, en ufak bir dokunuşta bile etrafa kirli sarı renkteki çiçektözlari dağılıverir. Döllenmeyi sağlayan, bu çiçektözlarinin ta kendisidir.

Dişi çiçekler, o yıl gelişen dalların ucunda bulunurlar. Genellikle yapraklarla aynı zamanda gelişirler. Ancak, yapraklanmadan sonra da oluşabilirler. Dişi çiçekler ibrik biçimindedir ve baş kısımları kirli sarı renktedir.

Bitkilerin dünyasında çiçektözlarinin taşınması, başka bir deyişle tozlaşma, çoğunlukla rüzgâr ve böcekler sayesinde olur. Tozlaşması rüzgârla olan ceviz ağacının çiçektözlarinin dişi çiçeklere ulaşması, tümüyle rastlantıdır. Bu nedenle ceviz

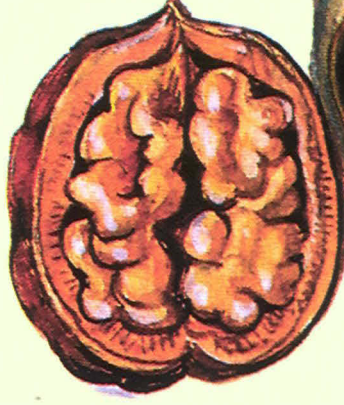
ağaçlarındaki erkek çiçeklerin çok miktarda çiçektözu üretmesi gerekir. İşte bu nedenden ötürü, ceviz ağacının çok hafif olan çiçektözlari, biraz önce de belirttiğimiz gibi en ufak bir dokunuşta çevreye yayılırlar.

Ceviz ağacının çiçek açma zamanı nisan ve mayıs aylarıdır. Ceviz ağacının çiçektözlari rüzgârla yayıldığı için, çiçeklerinin alacalı bulacalı, böcekleri çekecek renklerde olmasına gerek yoktur.

Çiçektözlari rüzgârla etrafa ince bir toz bulutu gibi savrulurken dişi çiçeklere ulaşırlar. Bundan sonra döllenme olur ve meyveler gelişmeye başlar. İlkbaharda başlayan çiçek açma ve meyve verme

süreci, sonbahara doğru, yani içinde bulunduğumuz aylarda olgunlaşmayla sonlanır. Ceviz ağacının meyvesi, önceleri yeşilken, sonraları sararıp sertleşen bir kabuğu olan cevizin ta kendisidir.

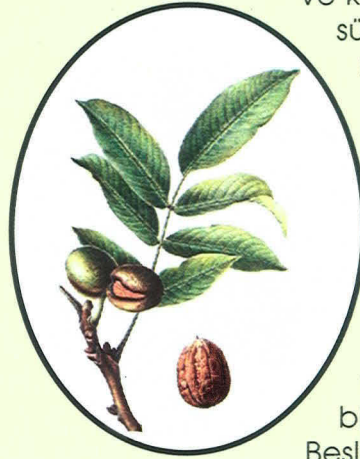
Hiç, cevizin yeşil kabuklarının sararıp olgunlaşmasını beklemeden ona dokundunuz mu? Eğer yanıtınız evetse, bu yeşil kabuğun elleri nasıl boyadığını da biliyorsunuz demektir. Ellerinizin siyaha boyanmasına neden olan, taze cevizin yeşil kabuğunda bulunan ve tanen denilen bir çeşit boya maddesidir. Aslında tanenler yalnızca cevizde bulunmaz. Tanenler, bazı bitkilerin odun, kabuk, yaprak, ve meyve hücrelerinde bolca bulunur. Tanenler hücrelerin içinde, koful (vakuol) denen

yapılar içinde bulunurlar. Bunun dışında, hücrelerin içinde küçük damlalar halinde de bulunabilirler.

Tanenler, bitkilerden alınarak boya sanayiinde kullanılırlar; örneğin Anadolu'ya ait geleneksel el dokumalarında kullanılan doğal boyalardan kimisi ceviz yaprağından elde edilir.

Ceviz ağacının kökleri de, yaprakları gibi boya sanayiinde ve geleneksel tedavide kullanılır. Ceviz meyvesinin sert kabukları da ufalanıp çeşitli amaçlarla kullanılır; örneğin, işlendikten sonra mobilyacılıkta, fermantasyon teknolojisinde ve kauçuk sanayiinde süzücü olarak, ya da ısınmak amacıyla değerlendirilirler.

Ceviz meyvesinin içi ve yağı da değerlendirdiğimiz bölümlerdendir. Ceviz içinden, reçelden tutun da turşuya kadar birçok biçimde yararlanılır. Besleyici değeri oldukça yüksektir.

Yaklaşık 90 yıl boyunca bir ceviz ağacının köklerinden, yapraklarından, kabuğundan ve meyvelerinden yararlanabiliriz. Bu sürenin sonundaysa, ceviz ağacının kütüğünden ve tomruğundan yararlanılır. Ceviz ağacından elde edilen ahşabın çok sağlam olması ve cilalandığında verdiği parlaklık nedeniyle, bu ağacın özellikle mobilya sanayiinde vazgeçilmez bir yeri vardır. Ünlü Ahlat bastonları da, Van'da yetişen ceviz ağaçlarının kerestesinden yapılır. Ceviz ağacı ayrıca, oymacılıkta da önemli bir yere sahiptir.

Gülgün Akbaba